

Artur Wasilewski

WYŁĄCZENIE WSPÓLNIKA ZE SPÓŁKI Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ W PRAWIE POLSKIM

1. Uwagi ogólne

Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, choć spółka z ograniczoną odpowiedzialnością jest spółką kapitałową, to można wskazać na pewne regulacje prawne, które wskazują na elementy osobowe występujące w tej spółce. Jedną z takich grup przepisów są postanowienia dotyczące wyłączenia wspólnika ze spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, uregulowane w rozdziale 5 *Wyłączenie wspólnika* od art. 266 do art. 269 Kodeksu spółek handlowych z 2000 r. (k.s.h.)¹. Ta charakterystyczna dla spółek osobowych

¹ Ze względu na charakter przedmiotowej pracy, istotne jest dla zrozumienia omawianej instytucji prawnej podanie treści powołanych przepisów:

Art. 266. § 1. Z ważnych przyczyn dotyczących danego wspólnika sąd może orzec jego wyłączenie ze spółki na żądanie wszystkich pozostałych wspólników, jeżeli udziały wspólników żądających wyłączenia stanowią więcej niż połowę kapitału zakładowego.

§ 2. Umowa spółki może przyznać prawo wystąpienia z powództwem, o którym mowa w § 1, także mniejszej liczbie wspólników, jeżeli ich udziały stanowią więcej niż połowę kapitału zakładowego. W tym przypadku powinni być pozwani wszyscy pozostali wspólnicy.

§ 3. Udziały wspólnika wyłączonego muszą być przejęte przez wspólników lub osoby trzecie. Cenę przejęcia ustala sąd na podstawie rzeczywistej wartości w dniu doręczenia pozwu.

Art. 267. § 1. Sąd, orzekając o wyłączeniu, wyznacza termin, w ciągu którego wyłączonemu wspólnikowi ma być zapłacona cena przejęcia wraz z odsetkami, licząc od dnia doręczenia pozwu. Jeżeli w ciągu tego czasu kwota nie została zapłacona albo złożona do depozytu sądowego, orzeczenie o wyłączeniu staje się bezskuteczne.

§ 2. W przypadku gdy orzeczenie o wyłączeniu stało się bezskuteczne z przyczyn określonych w § 1, wspólnik bezskutecznie wyłączony ma prawo żądać od pozywających naprawienia szkody.

Art. 268. W celu zabezpieczenia powództwa sąd może, z ważnych powodów, zawiesić wspólnika w wykonywaniu jego praw udziałowych w spółce.

Art. 269. Wspólnika prawomocnie wyłączonego, za którego przejęte udziały zapłacono w terminie, uważa się za wyłączonego ze spółki już od dnia doręczenia mu pozwu; nie wpływa

instytucja, dająca możliwość wyłączenia wspólnika z grona wspólników spółki wbrew jego woli, nie występuje w odniesieniu do spółki akcyjnej, choć ustawodawca przewidział możliwości przymusowego wykupu akcji należących do drobnych akcjonariuszy (art. 418 k.s.h.)². Instytucja wyłączenia wspólnika znana była kodeksowi handlowemu z 1934 r., a odpowiednie przepisy nie uległy zasadniczej zmianie w nowym kodeksie. Dlatego też aktualne pozostają zarówno wypowiedzi doktryny, jak i orzecznictwa na gruncie kodeksu handlowego.

Celem wprowadzenia omawianej regulacji było stworzenie takiej konstrukcji prawnej, która umożliwiłaby doprowadzenie do pozbawienia praw członkowskich w spółce wspólnika, w przypadku wystąpienia ważnych przyczyn po jego stronie, które uzasadniają wyłączenie go ze spółki. Jak podkreśla się w literaturze, wyłączenie wspólnika pozwala usunąć ze spółki wspólnika lub wspólników przy zachowaniu bytu prawnego samej spółki. Ma ono umożliwić uzdrowienie sytuacji w spółce wówczas, gdy negatywne zjawiska, występujące w ramach jej funkcjonowania, są wywoływane przez poszczególnego wspólnika lub wspólników, a nie ma potrzeby całkowitego zaprzestania działalności przez spółkę³. „Sankcyjny” charakter omawianych przepisów powoduje, iż ustawodawca w omawianej konstrukcji uwzględnił nie tylko interesy wspólników żądających wyłączenia wspólnika, ale również zagwarantował prawa wspólnika, który ma zostać wyłączony ze spółki. Z tych względów przedmiotowe przepisy mają charakter bezwzględnie obowiązujący, wspólnicy nie mogą więc przewidzieć innego trybu wyłączenia wspólnika niż przewidziany w kodeksie spółek handlowych, np. w drodze podjęcia uchwały przez zgromadzenie wspólników. Ponadto możliwość skutecznego wyłączenia wspólnika jest dopuszczalna w przypadku łącznego spełnienia następujących przesłanek:

- 1) muszą wystąpić ważne przyczyny uzasadniające żądanie wyłączenia wspólnika;
- 2) z powodztwem o wyłączenie wspólnika muszą wystąpić albo wszyscy pozostali wspólnicy, którzy posiadają więcej niż połowę kapitału zakładowego spółki, albo na podstawie umowy mniejsza liczba wspólników posiadających więcej niż połowę kapitału zakładowego;
- 3) wydanie prawomocnego wyroku nakazującego wyłączenie wspólnika;

to jednak na ważność czynności, w których brał on udział w spółce po dniu doręczenia mu pozwu.

² Kodeks spółek handlowych wprowadził nową instytucję mającą na celu „wypchnięcie”, „wyciśnięcie” akcjonariuszy mniejszościowych, tj. reprezentujących nie więcej niż 5% kapitału zakładowego na mocy uchwały walnego zgromadzenia podjętej większością 95% głosów oddanych. Dodatkowo akcje muszą zostać przejęte przez nie więcej niż pięciu akcjonariuszy posiadających łącznie nie mniej niż 95% kapitału zakładowego, z których każdy posiada nie mniej niż 5% kapitału zakładowego.

³ A. Kidyba, K. Kopaczynska-Pieczniak, P. Bryłowski, *Prawo spółek handlowych*, Zakamycze 2004, s. 233.

4) przejęcie wszystkich udziałów należących do wspólnika, w stosunku do którego zapadło orzeczenie o wyłączeniu go ze spółki, oraz zapłacenie ceny za te udziały przez pozostałych wspólników lub osoby trzecie.

2. Przyczyny wyłączenia wspólnika ze spółki

Ustawodawca nie definiuje w treści art. 266 § 1 k.s.h. pojęcia przyczyn uzasadniających możliwość wytoczenia powództwa o wyłączenie wspólnika, wskazuje jedynie, iż musi to być ważna przyczyna dotycząca określonego wspólnika. Użycie niedookreślonego terminu spowodowało, iż w doktrynie odnaleźć można liczne próby zdefiniowania przedmiotowego pojęcia. Ważną przyczyną w rozumieniu art. 266 k.s.h. jest m. in. stałe wykonywanie nadzoru dla szykany, częste zwoływanie zgromadzeń wspólników, co naraża spółkę na koszty lub wnoszenie bezpodstawnych doniesień do sądu rejestrowego, dopuszczanie się przez wspólnika nieuczciwych czynów wobec spółki, w szczególności nadużywanie prawa kontroli w celach konkurencyjnych⁴ czy też prowadzenie przedsiębiorstwa konkurencyjnego w stosunku do spółki oraz rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji o spółce przy wykorzystaniu środków masowego przekazu⁵. Jak podkreślono w wyroku Sądu Apelacyjnego z 21 listopada 1997 r., prowadzenie przez wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością działalności konkurencyjnej wobec spółki może być ocenione jako naruszenie obowiązku lojalności wobec spółki i nieszkodzenia jej interesom, jeżeli prowadzi do przejmowania zamówień spółki i pozbawiania jej części dochodów. Takie działanie może stanowić „ważną przyczynę”, uzasadniającą w myśl art. 280 § 1 k.h. wyłączenie wspólnika⁶.

Za ważną przyczynę uzasadniającą wyłączenie wspólnika uznaje się również wyjazd wspólnika za granicę i brak zainteresowania spółką przez kilka lat, zaprzestanie wykonywania obowiązku powtarzających się świadczeń niepieniężnych (np. wykonywania obsługi gwarancyjnej i serwisowej sprzedawanych artykułów elektronicznych)⁷ lub niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązań przez wspólnika⁸. Część doktryny uważa jednak, że

⁴ M. Allerhand, *Kodeks handlowy. Komentarz*, Lwów 1935, s. 441.

⁵ A. Kidyba, *Prawo...*, s. 234 i powołana tam literatura.

⁶ Wyrok SA z 21 listopada 1997 r., II CKN 469/97 (nie publikowany), cyt. za A. Szajkowski, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, S. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks spółek handlowych, Komentarz*, t. II, C. H. Beck, Warszawa 2002, s. 666.

⁷ J. Broł, *Spółki prawa handlowego*, Warszawa 1993, s. 445.

⁸ Por. szerzej Z. Roszewski, *Wyłączenie wspólnika ze spółki z o.o. jako następstwo niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązań wynikających ze stosunku spółki*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1998, nr 1, s. 16 i n.

za ważną przyczynę nie można poczytywać niewykonania obowiązku dopłat, gdyż w tym przypadku ma zastosowanie art. 178 § 4 k.h., chyba że umowa wyraźnie uznaje za ważną przyczynę do wyłączenia wspólnika – uchylanie się od obowiązku dopłat⁹. Z tą argumentacją nie zgadza się A. Kidyba, który podnosi, iż niewykonanie obowiązku dopłat może być bardziej niż inne przypadki uznane za ważny powód i bez znaczenia jest, czy jest to uznane w umowie spółki, czy nie¹⁰.

Ponadto Sąd Najwyższy w wyroku z 19 marca 1997 r. uznał, iż niemożliwość bezkonfliktowego współdziałania ze wspólnikiem, będąca następstwem relacji interpersonalnych wewnątrz spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, może stanowić ważną przyczynę wyłączenia go ze spółki¹¹. Jak podkreślono w uzasadnieniu, jakkolwiek w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością dominacja kapitału nad pierwiastkiem korporacyjnym nie powinna budzić wątpliwości, to jednak element osobistego wzajemnego zaufania nie może być całkowicie pominięty. Dlatego też, gdy doszło do powstania między wspólnikami takich stosunków, które praktycznie udaremniają współpracę, zasadne jest zastosowanie omawianej regulacji.

Ze względu na ogólną stylizację art. 266 k.s.h., a wcześniej art. 280 k.h., dopuszczalne jest wyłączenie wspólnika także bez jego winy, np. z powodu długotrwałej choroby, jeśli tenże na mocy umowy spółki obowiązany jest do osobistej pracy w spółce¹². Podkreślić należy, iż przyczyna ta wciąż musi być bezpośrednio związana z danym wspólnikiem i winna prowadzić do zakłócenia relacji między nim a pozostałymi wspólnikami¹³.

Jak to już zostało wskazane, przyczyna uzasadniająca wyłączenie wspólnika nie tylko musi być ważna i doniosła z punktu widzenia samej spółki, ale również musi dotyczyć określonego wspólnika lub poszczególnych wspólników, nie zaś wszystkich wspólników, lub też samej spółki. W obu ostatnich wypadkach należałoby ewentualnie zbadać, czy nie wystąpiły podstawy do

⁹ J. Tomkiewicz, J. Bloch, *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz*, Warszawa 1934, s. 232 (w obowiązującej regulacji o obowiązku zapłaty odsetek ustawowych z tytułu nieuiszczenia dopłat w terminie stanowi art. 178 § 2 k.s.h.).

¹⁰ A. Kidyba, *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 709. Autor podnosi, iż stanowisko jego potwierdza SN w orzeczeniu z 11 października 1937, C II 908/37, „Przegląd Prawa Handlowego” 1938, nr 2, poz. 1694, jeżeli według umowy spółki z o.o. spółka na wypadek nieuiszczenia przez wspólnika dopłat przewidzianych w umowie, ma prawo dopłaty te przymusowo ściągnąć lub wykluczyć wspólnika ze spółki i udziały jego sprzedać; spółka nie może żądać uiszczenia, gdy zarząd wybrał drogę wykluczenia wspólnika. Jak pisze dalej autor, pomijając błędną tezę o dopuszczalności wyłączenia wspólnika przez działanie zarządu, sąd wyraźnie stwierdza, że brak wykonania obowiązków dopłat może prowadzić do wyłączenia wspólnika, a więc jest to ważny powód.

¹¹ Wyrok SN z 19 marca 1997, II CKN 31/97, OSNC 1997/8/116.

¹² T. Dziurzyński, Z. Fenichel, M. Honzatko, *Kodeks handlowy. Komentarz*, Kraków 1936, s. 308.

¹³ Por. Z. Roszewski, *Wyłączenie...*, s. 16 i n.

żądania rozwiązania spółki na mocy orzeczenia sądowego z powodu wystąpienia ważnych przyczyn wywołanych stosunkami spółki (art. 271 k.s.h.). Podkreślić należy, stosownie do uzasadnienia wyroku Sądu Najwyższego z 13 marca 1991 r., iż nie można wykluczyć, że te same ważne przyczyny, które uzasadniają podstawę rozwiązania spółki (por. 263 pkt 1 k.h.), mogą równocześnie umotywiać żądanie wyłączenia wspólnika, co, gdyby nastąpiło, spowoduje odpadnięcie przyczyny likwidacji spółki. Wynika jednakże z tego reguła, że żądanie wyłączenia wspólnika w przedstawionej sytuacji powinno poprzedzać proces likwidacyjny spółki¹⁴.

W doktrynie zgodny jest pogląd, że nie jest konieczne, w przypadku gdy wniosek o wyłączenie dotyczy więcej niż jednego wspólnika, aby po ich stronie zachodziła ta sama przyczyna wyłączenia¹⁵. W piśmiennictwie ugruntowane jest bowiem stanowisko, że na gruncie art. 266 k.s.h. dopuszczalne jest żądanie wyłączenia jednego wspólnika lub też kilku wspólników spółki¹⁶.

Reasumując te rozważania, zgodzić się należy co do zasady z tezą I. Weissa, iż generalnie ważną przyczyną uzasadniającą wyłączenie wspólnika jest niemożność współpracy z nim¹⁷. Trafnie jednakże zauważa A. Szajkowski, iż niekiedy jednak „niemożliwość współpracy” to tylko pretekst do pozbycia się ze spółki wspólnika nie akceptującego praktyk naruszenia prawa lub umowy spółki przez pozostałych wspólników, „żądających wyłączenia” niewygodnego wspólnika¹⁸. Z tych względów wobec braku legalnej definicji przyczyn, uzasadniających wyłączenie wspólnika, istotną rolę odgrywa sąd, który dokonuje oceny, czy wskazane w pozwie przyczyny wyczerpują przesłanki ważnych przyczyn dotyczących wspólnika w rozumieniu art. 266 k.s.h.

Liczne kontrowersje budzi w literaturze kwestia związana z możliwością wskazania przez wspólników ważnych przyczyn w umowie spółki. A. Szajkowski stwierdza, iż nie ma przeszkód, żeby w samej umowie spółki określone zostały przyczyny uzasadniające wyłączenie wspólnika, np. jego bankructwo (upadłość), w razie jeżeli celem spółki jest, przykładowo, eksport wyrobów produkowanych przez tego wspólnika¹⁹. Temu pogładowi sprzeciwia się część doktryny, wskazując, iż bezwzględny charakter omawianych przepisów uniemożliwia uznanie z góry pewnych przyczyn za przyczyny

¹⁴ Wyrok SN z 13 marca 1991, I CR 484/90, OSN 1992, nr 7–8 poz. 138. (w obowiązującej regulacji odpowiednikiem art. 263 pkt 1 k.h. jest art. 271 pkt 1 k.s.h.).

¹⁵ J. Jacyszyn, *Wyłączenie wspólnika*, „Prawo Spółek” 1997, nr 1, s. 21.

¹⁶ Tak również A. Szajkowski, [w:] *Kodeks...*, s. 665; M. Allerhand, *Kodeks...*, s. 441; J. Jacyszyn, *Wyłączenie...*, s. 21.

¹⁷ I. Weiss, [w:] K. Nędza, W. Pyzioł, A. Szumański, J. Szwaja, I. Weiss, S. Włodyka, *Prawo spółek*, red. S. Włodyka, Kraków 1996, s. 415.

¹⁸ A. Szajkowski, [w:] *Komentarz...*, s. 667.

¹⁹ *Ibidem*, s. 666.

wyłączenia²⁰. Jak wskazują J. A. Strzępka i E. Zielińska, zamieszczenie w umowie ważnych przyczyn wykluczenia wspólnika nie jest wiążące dla sądu, który orzeka o wyłączeniu wspólnika. Stąd okoliczność, że ważne przyczyny zostały określone w umowie spółki, nie ma wpływu na rozstrzygnięcie sądu²¹. Podzielając argument, dotyczący charakteru *ius cogens* przepisów regulujących instytucję wyłączenia wspólnika oraz roli sądu w przedmiotowym postępowaniu, należy zwrócić uwagę na następujące kwestie.

Po pierwsze, wspólnicy nie mogą skutecznie wyłączyć, w umowie spółki, stosowania omawianych przepisów.

Po drugie, zawarcie w umowie spółki katalogu przyczyn, które będą uzasadniały wyłączenie wspólnika, nie będzie stanowiło nigdy katalogu zamkniętego i wyczerpującego²².

Po trzecie, wspólnicy mogą w umowie wskazać katalog przyczyn, które uważają za ważne z punktu widzenia spółki i które mogą stanowić podstawę do wytoczenia powództwa o wyłączenie wspólnika.

Choć trafnie podnosi się, iż sąd nie jest związany przyczynami określonymi w umowie i zawsze winien badać, czy dany przypadek wyczerpuje przesłanki ważnych przyczyn w rozumieniu art. 266 k.s.h., to jednakże nie może tego dokonać w oderwaniu od stosunków prawnych i faktycznych istniejących w danej spółce. Nie można bowiem zapomnieć o „osobowej” naturze omawianego przepisu, jak pisze A. Szumański, która wyraża się w tym, że jeżeli zostanie zerwana więź pomiędzy jednym wspólnikiem a pozostałymi wspólnikami, co przekreśli szansę na ich współdziałanie w dążeniu do realizacji celu spółki, wówczas prawo przewiduje możliwość wyłączenia takiego wspólnika²³. Dlatego też wspólnicy są uprawnieni do wskazania w umowie z jakimi przyczynami, które są ważne w ich rozumieniu, łączą skutek w postaci wyłączenia wspólnika. Rolą sądu będzie w pierwszej kolejności ograniczenie się do dokonania oceny, czy w istocie wystąpiły okoliczności wskazane w umowie spółki, a w konsekwencji zaistniała podstawa prawna do żądania wyłączenia wspólnika. W przypadku odpowiedzi twierdzącej, wydaje się, że sąd będzie mógł jedynie w wyjątkowych wypadkach odmówić wyłączenia wspólnika, gdy działania wspólników, którzy wystąpili z przedmiotowym powództwem, są sprzeczne z prawem lub z zasadami współżycia społecznego albo zmierzają do obejścia prawa, albo też naruszają zasady równego traktowania wspólników.

²⁰ Por. T. Dziurzyński, *Kodeks...*, s. 308; I. Weiss, [w:], *Prawo...*, s. 415.

²¹ J. A. Strzępka, E. Zielińska, [w:] J. Strzępka, E. Zielińska, W. Popiołek, P. Pinior, H. Urbańczyk, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz, Orzecznictwo*, red. J. A. Strzępka, C. H. Beck, Warszawa 2002, s. 757.

²² Tak również J. Tomkiewicz, J. Bloch, *Spółka...*, s. 232.

²³ A. Szumański, *Głosa do wyroku SN z 19 marca 1997, II CKN 31/97, OSP* 1997/11/208.

3. Podmioty posiadające legitymację czynną do wytoczenia powództwa o wyłączenie wspólnika oraz legitymację bierną do występowania w tym procesie

Wyłączenie wspólnika ze spółki z ograniczoną odpowiedzialnością odbywa się na drodze postępowania sądowego. Z tych względów konieczne jest określenie podmiotów legitymowanych zarówno czynnie, jak i biernie do udziału w procesie.

Jak podkreśla Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 2 kwietnia 2004 r. w sprawie o wyłączenie wspólnika ze spółki z o.o., sąd ma obowiązek ustalić, czy osoby występujące z żądaniem mają legitymację czynną do wszczęcia takiej sprawy. Ponadto, przy ustalaniu składu osobowego spółki sąd nie może opierać się wyłącznie na treści wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego ani też odsyłać osoby zainteresowanej do odrębnego postępowania²⁴. Ustawodawca w art. 266 § 1 k.s.h. wskazuje, że do wniesienia powództwa są uprawnieni wszyscy wspólnicy z wyłączeniem wspólników, których żąda się wyłączenia, jednakże pod warunkiem, iż wspólnicy ci reprezentują więcej niż połowę kapitału zakładowego. Powołany przepis implikuje następujące konsekwencje.

Po pierwsze, władze spółki, a zwłaszcza jej zarząd, nie są legitymowane do składania wniosków o wyłączenie wspólnika (wspólników), jako że przepis art. 280 § 1 k.h. nie wymienia tego organu jako właściwego do podejmowania czynności procesowych²⁵. Ponadto, jak stwierdza Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 28 lutego 1991 r., sprawa o wyłączenie jest sprawą pomiędzy wspólnikami spółki, a nie pomiędzy spółką jako osobą prawną i wspólnikiem, który ma być wyłączony²⁶, co dodatkowo wzmacnia powyższą tezę.

Po drugie, legitymowani do wytoczenia powództwa są wszyscy wspólnicy, którzy nie są objęci wnioskiem o wyłączenie ze spółki, z zastrzeżeniem treści art. 266 § 2 k.s.h. Jak podkreśla się zarówno w doktrynie, jak i orzecznictwie, sprawa o wyłączenie wspólnika ze spółki jest przykładem, gdzie po stronie czynnej zachodzi legitymacja łączna²⁷. Z powództwem bowiem muszą wystąpić wszyscy wspólnicy, poza tymi, którzy mają zostać wyłączeni.

Po trzecie, wspólnicy żądający wyłączenia wspólnika (wspólników) muszą reprezentować więcej niż połowę kapitału zakładowego. Regulacja ta świadczy, jak to nazywa A. Szumański, o „kapitałowym” charakterze omawianego

²⁴ Wyrok SN z 2 kwietnia 2004 r., III CK 465/02, M.Prawn. 2004/10/439.

²⁵ J. Jacyszyn, *Wyłączenie...*, s. 21, odpowiednikiem dawnego art. 280 § 1 k.h. jest obecnie art. 266 § 1 k.s.h., stąd wypowiedzianą tezę w pełni można odnieść do obowiązującego stanu prawnego.

²⁶ Wyrok SN z 28 lutego 1991 r., II CR 277/90, nie opublikowany, cyt. za: Z. Roszewski, *Postępowanie w sprawie o wyłączenie wspólnika*, „Prawo Spółek” 2000, nr 6, s. 14.

²⁷ Z. Roszewski, *Postępowanie...*, s. 17.

przepisu, który sprowadza się do tego, że o wyłączeniu wspólnika decyduje zaangażowanie kapitałowe pozostałych wspólników w spółkę²⁸. Nie jest bowiem dopuszczalna sytuacja, aby skutecznie do wyłączenia wspólnika mogła doprowadzić grupa wspólników, która reprezentuje połowę lub mniej niż połowę kapitału zakładowego, choćby nawet wspólnicy ci posiadali liczebną większość. Ponadto, przy wyłączeniu wspólnika, jak słusznie podkreśla Z. Roszewski, bez znaczenia jest okoliczność, jak przedstawia się struktura głosów na zgromadzeniu²⁹. Stąd, gdy grupa wspólników dysponuje większością na zgromadzeniu wspólników (wskutek posiadanych udziałów, które są uprzywilejowane co do głosu), jednakże nie reprezentuje więcej niż połowy kapitału zakładowego, to w świetle art. 266 § 1 k.s.h., nie ma wystarczającej legitymacji do wystąpienia z powództwem o wyłączenie wspólnika.

Po czwarte, ze względu na możliwość żądania wyłączenia wspólnika jak również wspólników, dopuszczalny jest na gruncie omawianej regulacji również taki przypadek, iż to jeden wspólnik posiadający więcej niż połowę kapitału zakładowego będzie mógł żądać wyłączenia jednego lub kilku wspólników przy założeniu, iż posiada on ustawowo wymaganą większość w kapitale zakładowym.

Po piąte, z powództwem o wyłączenie wspólnika nie może wystąpić wspólnik, który ma być wyłączony³⁰. Stąd nie można skutecznie żądać wyłączenia samego siebie ze spółki.

Stroną pozwaną zaś, na gruncie art. 266 § 1 k.s.h., jest wyłącznie wspólnik albo też, jak to zostało wskazane, wspólnicy, których wyłączenia ze spółki domagają się wszyscy pozostali wspólnicy.

Opisane rygorystyczne przesłanki, jakie muszą zostać spełnione przez wspólników, którzy chcą wystąpić z przedmiotowym powództwem, zostały złagodzone w pewnym stopniu przez treść art. 266 § 2 k.s.h. Stosownie do powołanego przepisu z żądaniem wyłączenia wspólnika może wystąpić mniejsza liczba wspólników, jeżeli ich udziały stanowią więcej niż połowę kapitału zakładowego. Ustawodawca pozwala zatem, aby wspólnicy sami określili w umowie spółki liczbę wspólników uprawnionych do wystąpienia z przedmiotowym powództwem. Podkreślić należy, iż regulacja taka, aby mogła wywierać skutki prawne, musi być zawarta w umowie spółki. Ponadto, zgoda na złagodzenie przesłanek z art. 266 § 1 k.s.h. dotyczy wyłącznie liczby wspólników, którzy są uprawnieni do wystąpienia z omawianym żądaniem. Nie zmienia się ustawowe wymaganie, aby wspólnicy żądający wyłączenia wspólnika reprezentowali więcej niż połowę kapitału zakładowego,

²⁸ A. Szumański, *Glosa...*, s. 255.

²⁹ Z. Roszewski, *Postępowanie...*, s. 17.

³⁰ *Ibidem*, s. 17.

stąd nie jest możliwe przewidzenie w umowie mniejszego progu. Jak się wydaje, wobec braku wyraźnej normy pozwalającej na zmianę w wysokości kapitału zakładowego, który uprawnia określoną liczbę wspólników do wystąpienia z żądaniem wyłączenia wspólnika, nie jest możliwe umowne wprowadzenie podwyższenia tego progu np. do wysokości trzech czwartych. W konsekwencji uznać należy, iż tylko pierwsza część zdania pierwszego w art. 266 § 2 k.s.h., dotycząca liczby wspólników uprawnionych do wytoczenia omawianego powództwa, ma charakter *ius dispositivum*.

Na pewne niebezpieczeństwo umownego określenia liczby wspólników uprawnionych do żądania wyłączenia wspólnika zwraca uwagę Z. Roszewski. Autor podnosi, iż umowna regulacja przyznająca przedmiotowe prawo, np. co najmniej trzem wspólnikom, może wywołać pewne kłopoty w praktyce. Gdy liczba wspólników mających prawo żądania wyłączenia wspólnika przestanie być mniejsza niż ta, która została określona w art. 266 § 1 k.s.h., to wówczas „ułatwienie” zawarte w umowie spółki dla wspólników staje się ostrzejszym ograniczeniem, niż to przewidziane w ustawie³¹. Podkreślić należy, że w przypadku gdyby liczba uprawnionych wspólników do żądania wyłączenia, stosownie do postanowień umowy, była większa lub równa liczbie wspólników w spółce w danym momencie, to należałoby przejść na grunt art. 266 § 1 k.s.h. ze względu na jego bezwzględnie obowiązujący charakter. W przeciwnym wypadku musielibyśmy zgodzić się z tezą, że jest możliwe wyłączenie tego przepisu przez wspólników na mocy umowy spółki, co byłoby sprzeczne z istotą norm *ius cogens*.

Legitymację bierną do występowania w postępowaniu, na podstawie art. 266 § 2 k.s.h, mają nie tylko ci wspólnicy, których żąda się wyłączenia, ale również ci wspólnicy, których, co prawda, wyłączenia się nie żąda, ale którzy nie godzą się na wyłączenie wspólnika lub wspólników lub z innych przyczyn nie chcą występować w roli powodów. Jak wskazuje Z. Roszewski, zachodzi tu konieczność pozwania w procesie o wyłączenie wspólnika także tych wspólników, którzy nie mają być wyłączeni z uwagi na to, że zawsze w świetle art. 280 k.h. w procesie o wyłączenie biorą udział wszyscy wspólnicy danej spółki³².

Na zakończenie tej części rozważań należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną cechę regulacji zawartej w art. 266 k.s.h. Stosownie do treści orzeczenia Sądu Najwyższego z 19 marca 1997 r. współuczestnictwo powodów w sprawie o wyłączenie wspólnika ze spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 280 § 1 k.h.) jest współuczestnictwem koniecznym jednolitym³³. Choć ten wyrok zapadł na gruncie art. 280 § 1 k.h. (obecnie art. 266 § 1 k.s.h.),

³¹ *Ibidem*, s. 18.

³² *Ibidem*.

³³ Wyrok SN z 19 marca 1997 r., II CKN 31/97.

to ma ono zastosowanie również do sytuacji wskazanej w art. 266 § 2 k.s.h.³⁴ Fakt ten implikuje dalsze konsekwencje.

Po pierwsze, w razie stwierdzenia, że w sprawie nie występują w charakterze powodów wszyscy współnicy, których udział stosownie do treści art. 266 k.s.h. jest konieczny, sąd zawiadomi zgodnie z treścią art. 195 § 2 k.p.c. tychże współników, aby przystąpili do postępowania w charakterze powodów. Jeżeli tego nie uczynią, sąd oddali przedmiotowe powództwo z powodu braku legitymacji procesowej bez analizowania, czy wystąpiły ważne powody do wyłączenia współnika.

Po drugie, wyrok, jaki ma zapasć w sprawie zainicjowanej żądaniem wyłączenia współnika ze spółki, musi dotyczyć niepodzielnie wszystkich współuczestników, stosownie do treści art. 73 § 2 k.p.c. Charakter współuczestnictwa jednolitego przesądza o tym, że wyrok nie może uwzględniać powództwa w stosunku do niektórych współuczestników, a oddalać je wobec pozostałych.

Po trzecie, czynności procesowe współuczestników działających są skuteczne także wobec nie działających (art. 73 § 2 k.p.c.). Stąd czynność procesowa podjęta przez któregokolwiek z powodów występujących z powództwem z art. 266 k.s.h., wywołuje skutki procesowe także wobec pozostałych współuczestników³⁵.

4. Właściwość sądu w postępowaniu o wyłączenie współnika i treść orzeczenia sądu

Trzecią przesłanką konieczną do wyłączenia współnika jest wydanie prawomocnego wyroku sądowego w tym zakresie. Powództwo winno zostać wniesione do sądu właściwego dla siedziby spółki. Jak podkreśla Z. Roszewski, w przypadku sprawy o wyłączenie mamy do czynienia z właściwością miejscową wyłączną, polegającą na tym, iż k.p.c. odstępuje tu od zasad wyznaczonych właściwością ogólną (właściwy sąd miejsca zamieszkania pozwanego – art. 27 § 1 k.p.c.) i postanawia, że dany sąd jest jedynie właściwy do rozpoznania sprawy. Zgodnie z art. 40 k.p.c. do rozpoznawania sprawy ze stosunku spółki sąd właściwy ustala się wyłącznie według miejsca siedziby spółki³⁶.

Powództwo o wyłączenie współnika wnosi się do sądu gospodarczego, gdyż jest to sprawa gospodarcza – ze stosunku spółki, stosownie do treści

³⁴ Tak również Z. Roszewski, *Postępowanie...*, s. 19.

³⁵ Por. J. Kozak, *Głos do wyroku SN z 19 marca 1997, II CKN 31/97, OSP 1997/11/208.*

³⁶ Z. Roszewski, *Postępowanie...*, s. 15.

art. 491¹ § 2 k.p.c.³⁷ Liczne kontrowersje budzi jednak w doktrynie i orzecznictwie określenie właściwości rzeczowej sądu, co ma związek z przyjęciem koncepcji o majątkowym lub niemajątkowym charakterze żądania wyłączenia wspólnika. Uznanie, iż sprawa o wyłączenie wspólnika ma charakter majątkowy, powodowałoby, że stosownie do treści art. 479³ k.p.c. sądem właściwym byłby sąd okręgowy z wyjątkiem spraw, dla których zastrzeżona jest właściwość sądu rejonowego. Do właściwości ostatniego z wskazanych sądów należą między innymi sprawy, w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza 100 000 PLN. Przyjęcie przeciwnej koncepcji powodowałoby, stosownie do treści art. 17 pkt 1 k.p.c., iż zawsze uprawniony do rozpatrywania żądania o wyłączenie wspólnika byłby sąd okręgowy, który jest właściwy do orzekania w sprawach o prawa niemajątkowe.

W orzeczeniu z 3 grudnia 2002 r. Sąd Najwyższy uznał, że sprawa o wyłączenie wspólnika (art. 280 § 1 k.h.) nie jest sprawą o prawo majątkowe. Dopuszczalność kasacji w takiej sprawie nie podlega ograniczeniom przewidzianym w art. 392¹ § 1 k.p.c. zd. pierwsze³⁸. Zdaniem sądu o majątkowym bądź niemajątkowym charakterze prawa, którego dotyczy roszczenie, decyduje majątkowy bądź niemajątkowy charakter dobra, którego naruszenia powód upatruje i którego ochrony się domaga. Jeżeli oczekiwania powoda odnośnie do rozstrzygnięcia sądu skierowane są na zaspokojenie bezpośredniego interesu ekonomicznego, to sprawa dotyczy praw majątkowych; jeżeli zamiarem powoda jest ukształtowanie stosunków osobistych pomiędzy członkami określonej wspólnoty prawnej, to roszczenie ma charakter niemajątkowy, bo nie zmierza do bezpośredniego skutku ekonomicznego. W dalszej części uzasadnienia sąd uznał, iż wspólnik spółki z o.o., żądający wyłączenia innego wspólnika, domaga się ukształtowania innego składu osobowego spółki. Występuje o ochronę dobra prawnego, jakim jest podmiotowość spółki z o.o. w jej elementach osobowych. To dobro nie ma charakteru majątkowego.

W innym wyroku z 8 października 1997 r. Sąd Najwyższy zajął odmiennie niż prezentowane stanowisko³⁹. W uzasadnieniu do tego wyroku czytamy, że prawem majątkowym jest prawo bezpośrednio uwarunkowane interesem ekonomicznym podmiotu uprawnionego. Zaś do praw niemajątkowych zalicza się prawa osobiste przysługujące osobom fizycznym i prawnym w celu ochrony ich dóbr osobistych (art. 23 i 43 k.c.) oraz prawa rodzinne objęte stosunkami małżeńskimi, a także wynikające ze stosunków między rodzicami a dziećmi oraz ze stosunku przysposobienia.

³⁷ A. Szajkowski, [w:] *Komentarz...*, s. 668.

³⁸ Wyrok SN z 3 grudnia 2002 r., I CZ 163/02, OSP 2004/5/60. Za uznaniem, iż sprawa o wyłączenie wspólnika ma charakter niemajątkowy, opowiadają się również: J. Broł, *Spółki...*, s. 145, A. Kidyba, *Spółka...*, s. 711.

³⁹ Postanowienie S.N. z 8 października 1997 r., II CZ 108/97, OSNC 1998/4/57.

Jak stwierdza SN dalej w uzasadnieniu, poprzez żądanie wyłączenia współnika powód zmierza do zapewnienia prawidłowości funkcjonowania spółki i osiągnięcia założonego celu gospodarczego, który niewątpliwie należy do kategorii spraw majątkowych. To stanowisko podziela również S. Sołtysiński⁴⁰, który podnosi m. in., że:

Po pierwsze, w doktrynie prawa cywilnego zdecydowanie przeważa stanowisko, w myśl którego majątkowe prawa podmiotowe są uwarunkowane obiektywnym interesem ekonomicznym uprawnionego, a przedmiot stosunku prawnego ma dla klasyfikacji praw podmiotowych jedynie pomocnicze znaczenie.

Po drugie, przyjęcie, iż żądanie wyłączenia współnika nie ma charakteru majątkowego, gdyż powód nie zmierza do osiągnięcia „bezpośredniego skutku ekonomicznego”, oznaczałoby zdaniem autora, że nawet odstąpienie od umowy wzajemnej stanowi uprawnienie niemajątkowe, gdyż majątkowe konsekwencje wykonywania tego prawa następują dopiero „w dalszej kolejności” obowiązywania nakazów ustawowych regulujących skutki ustania węzła prawnego, a odstąpienie ma charakter niemajątkowy, gdyż uprawniony (powód) pragnie jedynie doprowadzić do wygaśnięcia stosunku obligacyjnego łączącego go z dłużnikiem⁴¹.

Jak to już zostało wskazane, sąd bada, czy przesłanki wskazane w pozwie przez współników wypełniają znamiona ważnych powodów w rozumieniu art. 266 k.s.h. oraz czy powództwo zostało wniesione przez uprawnione osoby. W przypadku ziszczenia się tych warunków sąd wyda wyrok wyłączający współnika lub współników ze spółki. Podkreślić jednak należy, że sąd nie tylko „może”, lecz musi orzec o wyłączeniu, jeżeli zachodzi ważna przyczyna, słowo „może” oznacza tylko, że sąd według swego uznania oceni, czy w danym przypadku przyczyna jest tak ważna, że powinno być orzeczone wyłączenie współnika⁴².

Orzeczenie o wyłączeniu współnika winno zawierać obligatoryjnie następujące elementy:

- 1) postanowienie o wyłączeniu,
- 2) określenie ceny przejęcia udziałów wyłączonego współnika,

⁴⁰ S. Sołtysiński, *Glosa do wyroku SN z 3 grudnia 2002 r.*, I CZ 163/02, OSP z 2004, nr 5, poz. 60. Tak również Z. Roszewski, *Postępowanie...*, s. 15; A. Szajkowski, [w:] *Kodeks...*, s. 669.

⁴¹ Jak pisze dalej S. Sołtysiński, stosując kryteria proponowane przez SN, należałoby przyjąć, że np. żądanie zniesienia współwłasności rzeczy, której nie można podzielić (art. 212 § 2 k.c.), jest uprawnieniem niemajątkowym, gdyż ma ono bezpośrednio na celu „zmianę stosunków interpersonalnych” między właścicielami, natomiast przyznanie nieruchomości np. jednemu ze współuprawnionych i obowiązek dokonania spłat stanowi skutki majątkowe „dalszej kolejności” wynikające z ustawy.

⁴² M. Allerhand, *Kodeks...*, s. 442.

3) określenie terminu, w ciągu którego ma być wyłączoneму wspólnikowi zapłacona cena przejęcia wraz z odsetkami od dnia doręczenia pozwu⁴³.

O ile pierwszy z wskazanych elementów nie nasuwa poważniejszych wątpliwości, to zagadnienie ceny nie jest już tak jednoznaczne. Zgodnie z treścią art. 266 § 3 k.s.h. sąd zobowiązany jest do ustalenia ceny przejęcia udziałów na podstawie ich rzeczywistej wartości w dniu doręczenia pozwu. Treść powołanego przepisu prowadzi do następujących uwag:

Po pierwsze, przejęcie udziału wyłączonego wspólnika zawsze jest obligatoryjnie odpłatne, co wynika z bezwzględnie obowiązującego charakteru przepisu 266 § 3 k.s.h.

Po drugie, sąd ma obowiązek z urzędu ustalić cenę przejęcia udziału wyłączonego wspólnika. Zbędny jest tutaj jakikolwiek wniosek powodów wyrażony już w samym pozwie, jak i później w trakcie procesu.

Po trzecie, ze względu na to, że rozstrzyga chwila doręczenia pozwu, a ta nie jest znana, powód nie ma obowiązku podać w pozwie ceny przejęcia, której zresztą nie mógłby nawet w pewnych przypadkach podać, a mianowicie, gdy mu nie przysługuje prawo indywidualnej kontroli⁴⁴.

Po czwarte, przy wyliczaniu ceny udziałów sąd może korzystać z opinii biegłych, jak również może korzystać pośrednio z ostatnio sporządzonego bilansu spółki. Podkreślić należy, iż nie istnieje obowiązek do sporządzania odrębnego bilansu, inaczej niż to ma miejsce na gruncie art. 65 k.s.h., który dotyczy wyłączenia wspólnika ze spółki jawnej.

Po piąte, rzeczywista wartość udziału nie jest zawsze równoznaczna z jego wartością nominalną. Ponadto, za omawianą wartość nie zawsze można będzie przyjąć zbywcą wartość udziału⁴⁵. Dzieje się tak w wypadku, gdy np. na majątek spółki składają się urządzenia o niewielkiej wartości zbywczej, lecz znacznej wartości użytkowej, gdyż umożliwiają one spółce uzyskiwanie sporych dochodów. Zdaniem powołanego autora trudno byłoby uznać, iż ze względu na znikomą wartość zbywczą tych urządzeń, również prawa udziałowe wspólnika przedstawiają zupełnie znikomą wartość. Z tych względów zwrócić należy uwagę na wyrok Sądu Najwyższego z 16 stycznia 2002 r., stosownie do którego ustalenie rzeczywistej wartości przejmowanych udziałów wspólnika wyłączonego ze spółki z ograniczoną odpowiedzialnością następuje na podstawie danych bilansu, przy uwzględnieniu wartości zbywczej majątku spółki, zbliżonej do ceny sprzedaży lub ceny rynkowej⁴⁶. Niemożliwe jest jednak wyłączne zastosowanie bilansu jako metody ustalenia wartości przejętego udziału. Jak podkreśla Sąd Najwyższy w swoim uzasadnieniu, z ekonomicznego punktu widzenia przydatność sum ujawnionych w bilansie ogranicza

⁴³ Z. Roszewski, *Postępowanie...*, s. 23.

⁴⁴ M. Allerhand, *Kodeks...*, s. 444.

⁴⁵ A. Szajkowski, [w:] *Kodeks...*, s. 672.

⁴⁶ Wyrok SN z 16 stycznia 2002 r., IV KKN 610/00, OSNC 2002/11/138.

jego sformalizowany sposób tworzenia, nie odzwierciedlający wpływu czynników zewnętrznych (np. recesji, zmian struktury obrotu towarowego itp.) na wysokość inwestycji i konsumpcji, a tym samym na ceny.

Po szóste, cena przejścia określona przez sąd winna być zapłacona wraz z odsetkami, liczonymi od dnia doręczenia pozwu do dnia zapłaty.

Trzecim elementem orzeczenia sądu jest oznaczenie terminu, w ciągu którego wspólnikowi, w stosunku do którego orzeczono wyłączenie ze spółki, ma zostać zapłacona cena wraz z odsetkami od dnia doręczenia pozwu za jego udziały. Kodeks spółek handlowych nie precyzuje długości tego terminu. Stąd rolą sądu jest wskazanie terminu, który uwzględniłby z jednej strony wysokość ceny, która ma zostać zapłacona za przejęte udziały, ale również nie byłby zbyt długi ze względu na to, że wyłączenie wspólnika następuje dopiero z chwilą przejścia udziałów i zapłaty ceny, oraz na treść art. 269 k.s.h. Wspólnik bowiem do czasu wyłączenia go ze spółki może brać udział w podejmowaniu czynności, chyba że doszło do zabezpieczenia powództwa stosownie do art. 268 k.s.h.

W przypadku gdy z żądaniem wyłączenia wspólnika wystąpili nie wszyscy wspólnicy, stosownie do treści art. 266 § 2 k.s.h. orzeczenie sądu winno zawierać dodatkowo stwierdzenie zasadności żądania pozwu w stosunku do wspólników nie występujących w sprawie w charakterze powodów⁴⁷.

5. Przejęcie udziałów przez wspólników lub osoby trzecie i zapłata ceny

Wyrok sądu w przedmiocie wyłączenia wspólnika ma charakter konstytutywny, jednakże, jak to zostało wskazane, do skutecznego wyłączenia wspólnika konieczne jest przejęcie jego udziałów oraz zapłacenie ceny oznaczonej przez sąd z odsetkami od dnia doręczenia pozwu.

Stosownie do treści art. 266 § 3 k.s.h. udziały wspólnika wyłączonego, choć poprawniej byłoby mówić na tym etapie o wspólniku, w stosunku do którego zapadł wyrok o wyłączeniu go ze spółki, muszą być przejęte przez wspólników lub osoby trzecie. Ustawodawca nie przyznaje wspólnikom wyraźnego pierwszeństwa w obejmowaniu przedmiotowych udziałów. Niektórzy przedstawiciele doktryny przyjmują, iż w drodze podobieństwa do

⁴⁷ Jak podkreśla Z. Roszewski, jeżeli wspólnicy spółki z o.o. pozwali wspólnika, który ma być wyłączony, oraz wspólników, którzy nie chcieli występować w sprawie w charakterze powodów, to wyrok w sprawie dotyczył będzie niepodzielnie wszystkich wspólników występujących po stronie pozwanej. Nie można wydać równocześnie wyroku wyłączającego wspólnika i oddalającego powództwo w stosunku do wspólników nie zgadzających się na jego wyłączenie lub też nie życzących sobie uczestniczenia w procesie po stronie pozwanej.

treści art. 255 § 2 k.h. (258 § 1 k.s.h.), który reguluje prawo pierwszeństwa do objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym w stosunku do swoich dotychczasowych udziałów, wspólnicy mają to prawo i że osoba trzecia może przejąć udziały dopiero wtedy, gdy wspólnicy z tego prawa nie skorzystają⁴⁸. Trafniejszy wydaje się jednakże pogląd A. Kidyby, który dopuszcza uprzywilejowanie wspólników poprzez przyznanie im prawa pierwszeństwa co do nabycia udziałów wyłączonego wspólnika, jednakże musi ono znajdować oparcie w umowie spółki⁴⁹. Podkreślić należy, iż przedmiotowych udziałów nie może objąć spółka zarówno ze względu na treść, jak i charakter art. 266 § 3 k.s.h. oraz na generalny zakaz obejmowania własnych udziałów, który został wyrażony w art. 200 k.s.h.

Kontrowersje, zwłaszcza w literaturze przedwojennej, budziła kwestia formy prawnej przejęcia udziałów wyłączonego wspólnika przez nabywcę. Zarysowały się w tej kwestii trzy poglądy. M. Allerhand przyjmował, iż przejęcie udziału czy to przez wspólnika, czy też osoby trzecie powinno być dokonane aktem notarialnym, bezwzględnie zaś potrzebny jest akt notarialny, gdy osoba trzecia obejmowała udziały⁵⁰. J. Namitkiewicz prezentował pogląd, iż notarialna forma przejęcia udziału jest konieczna tylko wtedy, gdy przejmują udziały osoba nie będąca wspólnikiem⁵¹. Obecnie większość autorów jest zdania, iż forma aktu notarialnego nie jest potrzebna do objęcia przedmiotowych udziałów, ponieważ nie następuje tu nabycie nowego udziału, lecz zbycie istniejącego udziału, a wyrok sądu zastępuje oświadczenie wyłączonego wspólnika⁵². Podkreślić należy, iż ze względu na wymaganą przez kodeks spółek handlowych formę pisemną z podpisem notarialnie poświadczonym dla zbycia udziałów (art. 181 k.s.h), również i w tym wypadku oświadczenie bądź to wspólnika, bądź to osoby trzeciej winno czynić zadość tej formie.

Stosownie do art. 267 § 1 k.s.h. cena przejęcia wraz z odsetkami powinna być zapłacona wspólnikowi, w stosunku do którego orzeczono wyłączenie ze spółki albo złożona do depozytu sądowego w terminie oznaczonym przez sąd. W przeciwnym wypadku orzeczenie o wyłączeniu staje się bezskuteczne. Z uwagi na skutki prawne niezachowania powyższego terminu, należy uznać, że ma on charakter terminu zawitego prawa materialnego⁵³. Podkreślić

⁴⁸ M. Allerhand, *Kodeks...*, s. 443.

⁴⁹ A. Kidyba, *Spółka...*, s. 712.

⁵⁰ M. Allerhand, *Kodeks...*, s. 443. Autor powoływał się na treść art. 256 k.h., obecnie art. 259 k.s.h. dotyczących oświadczeń nowych wspólników przystępujących do spółki, które winny być w formie aktu notarialnego.

⁵¹ J. Namitkiewicz, *Kodeks handlowy. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz*, Warszawa 1937, s. 330.

⁵² A. Szajkowski, [w:] *Kodeks...*, s. 670; J. A. Strzępka, E. Zielińska, *Kodeks...*, s. 759. Por. uchwała SN z 20 listopada 1992 r., III CZP 142/92, „Rejent” 1993, nr 6, s. 130.

⁵³ Por. A. Kidyba, *Prawo...*, s. 237 i powołana tam literatura.

należy, iż choć ustawodawca wyraźnie tego nie stanowi, to przyjąć należy, iż do końca terminu wyznaczonego przez sąd musi nastąpić również objęcie udziałów przez wspólników lub osoby trzecie. W przeciwnym wypadku zaistniałaby sytuacja, w której doszłoby do wyłączenia wspólnika, choć jego udziały nie zostałyby objęte, co jest sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym art. 266 § 3 k.s.h.

6. Bezskuteczność orzeczenia o wyłączeniu wspólnika

Niezachowanie terminu wyznaczonego przez sąd na zapłacenie wspólnikowi ceny przejęcia za jego udziały wraz z odsetkami lub złożenie tejże kwoty do depozytu sądowego powoduje, iż orzeczenie o wyłączeniu wspólnika staje się bezskuteczne, zgonie z treścią art. 267 § 1 k.s.h. Jak podkreśla Z. Roszewski, bezskuteczność orzeczenia o wyłączeniu wspólnika ze spółki powstaje z mocy prawa. Jest to szczególna konstrukcja, ponieważ kodeks postępowania cywilnego nie zna bezskuteczności wyroku z mocy prawa. Do stwierdzenia bezskuteczności nie jest zatem konieczne żadne orzeczenie sądu, wystarczy samo wystąpienie okoliczności niezapłacenia w terminie ceny przejęcia⁵⁴. Decydującą okolicznością jest niezapłacenie w całości ceny za przejęte udziały wyłączonego wspólnika w wyznaczonym terminie. Dlatego też wspólnicy lub osoby trzecie nie mogą zapłacić jedynie części ceny oznaczonej przez sąd, np. ceny bez odsetek liczonej od dnia doręczenia pozwu, tak samo jak nie mogą przejąć jedynie w części udziałów wyłączonego wspólnika, bez narażenia się na sankcję w postaci bezskuteczności orzeczenia o wyłączeniu wspólnika. Pokreślić należy, iż na omawianą bezskuteczność orzeczenia o wyłączeniu wspólnika nie ma wpływu fakt, iż wyrok ten stał się wcześniej prawomocny.

W przypadku gdy wyrok wyłączający wspólnika stał się bezskuteczny, upada podstawa prawna do wyłączenia go ze spółki i w konsekwencji w dalszym ciągu pozostaje on pełnoprawnym udziałowcem tejże spółki. Ustawodawca dodatkowo zabezpiecza interesy wspólnika w przypadku gdy orzeczenie o wyłączenie go ze spółki stało się bezskuteczne. Stosownie bowiem do treści art. 267 § 2 k.s.h. wspólnik taki ma prawo żądać od pozywających wspólników naprawienia szkody na zasadach ogólnych kodeksu cywilnego. Stąd żądanie naprawienia szkody obejmuje straty, które wspólnik poniósł oraz korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby szkody mu nie wyrządzono, pod warunkiem iż szkoda jest normalnym następstwem wytoczenia powództwa i wydania wyroku. Podkreślić należy, iż omawiane

⁵⁴ Z. Roszewski, *Postępowanie...*, s. 24.

roszczenie nie przysługuje wspólnikowi, który był pozwany w procesie o wyłączenie, a sąd oddalił powództwo, gdyż wspólnik ten nie jest wówczas bezskutecznie wyłączonym w rozumieniu art. 267 § 2 k.s.h.⁵⁵ Oczywiście, takiemu wspólnikowi przysługiwałoby roszczenie odszkodowawcze, w szczególności gdy doszło do zabezpieczenia powództwa i stąd powstała szkoda w majątku wspólnika, jednakże wówczas podstawą do dochodzenia roszczeń nie będzie powołany powyżej przepis, a art. 415 i następne kodeksu cywilnego.

7. Skutki wyłączenia wspólnika

Łączne spełnienie wskazanych przesłanek powoduje, stosownie do treści art. 269 k.s.h., że wspólnika uważa się za wyłączonego ze spółki już od dnia doręczenia mu pozwu. Stąd pomimo że wyrok sądu ma charakter konstytutywny, to wywiera on skutek *ex tunc*. Wspólnik taki traci zarówno wszelkie prawa i obowiązki, jakie były związane z udziałem, ale również prawa i obowiązki przyznane bądź nałożone na niego osobiście w umowie spółki. Słusznie podkreśla jednak A. Kidyba, że jeżeli są jakieś świadczenia zalegające z przejmowanych udziałów, należy stosować *per analogiam* art. 186 k.s.h., dotyczący zbycia udziałów. Wówczas przejmujący i wyłączony wspólnik odpowiadają solidarnie za świadczenia zalegające ze zbytych udziałów⁵⁶.

Podkreślić należy, iż do momentu wyłączenia wspólnika ze spółki może on wykonywać wszystkie przysługujące mu uprawnienia i winien wypełniać ciążące na nim obowiązki. Jednakże w interesie osób trzecich i w celu zapewnienia bezpieczeństwa obrotu ustawodawca w art. 269 k.s.h. stanowi, iż wyłączenie wspólnika nie ma wpływu na ważność czynności, w których brał on udział w spółce po dniu doręczenia mu pozwu. Błędnie czasami wskazuje się w piśmiennictwie, iż osoba, przeciwko której wytoczono powództwo, zachowuje status wspólnika jedynie do chwili uprawomocnienia się orzeczenia o wyłączeniu wspólnika ze spółki z o.o.⁵⁷ Prawomocność wyroku o wyłączeniu wspólnika może nastąpić niejednokrotnie przed upływem terminu oznaczonego przez sąd na dokonanie zapłaty ceny przejęcia i objęcia udziałów wyłączonego wspólnika. Stąd pomimo prawomocności wyroku wspólnik, wobec którego zapadło przedmiotowe orzeczenie, zachowuje wszystkie prawa i zobowiązany jest wykonywać wszystkie obowiązki,

⁵⁵ *Ibidem*, s. 25.

⁵⁶ A. Kidyba, *Spółka...*, s. 715, tak również J. A. Strzępka, E. Zielińska, *Kodeks...*, s. 761.

⁵⁷ J. Jacyszyn, *Wyłączenie...*, s. 23.

aż do momentu kumulatywnego spełnienia przedmiotowych przesłanek pozwalających na wyłączenie go ze spółki.

Często w interesie wspólników żądających wyłączenia wspólnika jest jak najszybsze pozbawienie tego ostatniego wszystkich praw i obowiązków przysługujących mu w spółce. Stąd stosownie do treści art. 268 k.s.h. w celu zabezpieczenia powództwa sąd może, z ważnych powodów, zawiesić wspólnika w wykonywaniu jego praw udziałowych w spółce. Powołana regulacja nasuwa następujące uwagi.

Po pierwsze, zabezpieczenie powództwa we wskazanej postaci następuje zawsze na wniosek, który jest rozpatrywany przez sąd. We wniosku wspólnicy, żądający wyłączenia wspólnika, muszą wskazać nie tylko ważne powody uzasadniające roszczenie o zabezpieczenie powództwa, ale również stosownie do art. 737 § 1 k.p.c. muszą uprawdopodobnić okoliczności uzasadniające wydanie zarządzenia tymczasowego. Podkreślić należy, iż nie zawsze ważne przyczyny uzasadniające wyłączenie wspólnika na gruncie art. 266 § 1 k.s.h., stanowiąc będą ważny powód w rozumieniu art. 268 k.s.h.

Po drugie, sąd, rozpatrując wniosek o zabezpieczenie powództwa, może zawiesić wspólnika w wykonywaniu wszystkich praw udziałowych, jak też tylko niektórych.

Po trzecie, jak wskazuje A. Kidyba, chodzi tylko o prawa udziałowe, tj. związane z udziałem. Nie dotyczy to natomiast obowiązków udziałowych, które muszą być wykonywane ani praw i obowiązków przyznanych lub nałożonych osobiście⁵⁸. Choć odmienny pogląd prezentuje I. Weiss, zdaniem którego, w razie zawieszenia praw członkowskich wspólnika w spółce, zawieszeniu ulegają zarówno prawa, jak i obowiązki takiego wspólnika względem spółki⁵⁹.

Artur Wasilewski

EXPULSION OF A SHAREHOLDER FROM A LIMITED LIABILITY COMPANY UNDER POLISH LAW

This article discusses the mechanisms whereby a shareholder may be expelled from a limited liability company, as set out in Articles 266–269 of the Commercial Companies' Code (CCC). The legal mechanisms contained in these provisions are not new. They have been adopted, with very minor editorial changes, from the old Commercial Code, where they were set forth in Articles 280–282.

As has been stressed many times in the literature on this subject, the aim of the above provisions is to make it legally possible for the remaining partners in a partnership to expel

⁵⁸ A. Kidyba, *Spółka...*, s. 715.

⁵⁹ I. Weiss, [w:] *Prawo...*, s. 417.

a partner with whom they cannot work from said partnership without the necessity of dissolving the partnership. A limited liability company is classified as a partnership for the purposes of these provisions, and the shareholder in such company is treated as a partner. The effect of such an expulsion is to deprive the expelled partner of all rights and partnership obligations as well as personal claims against the partnership based on the partnership agreement. In order to protect the rights of partners sought to be expelled, the law provides that such expulsion can only take place via court decision, and that in order to obtain such a decision all the prerequisites for expulsion set forth in the Act must be cumulatively met. It should be stressed that the subject-matter construction of the law provides that such provisions are absolutely binding, with the exception of those discussed in this article. This means that the remaining partners cannot, by decision issued by at a partners' meeting or any other official act, otherwise legally expel another shareholder from a limited liability company.

The legislators did not precisely set forth the reasons which may constitute a basis for the expulsion of a partner, using the general phrase "serious cause". Both the existing legal literature and court decisions have shed much light on the interpretation of the foregoing phrase. The within article not only discusses the opinions which exist as to what constitutes "serious cause", but also discusses the possibility of defining in advance what may constitute cause for expulsion in the shareholding agreement. Particular attention is paid to the range of objects or organs which are authorized to proceed with a petition for expulsion, which according to Article 266 of the CCC may be modified by provisions in the partnership/shareholding agreement.

In order to expel a partner a court decision must be obtained from a specialized Economic Court, and said decision must not only contain the provision for expelling the partner, but also resolve the issue of the financial compensation due to said partner in exchange for the relinquishment of the partnership interest, as well as the time period in which such compensation must be paid. In the event the time period for payment of compensation is not complied with, not only is the order of expulsion void but the expelled partner has the right to seek compensatory damages for the harm done. In the event all the conditions of the court order are fulfilled, the expelled partner loses all his or her partnership rights retroactive to the day of service of the complaint.

W tym celu z 1934 r. wyjątkowo spółkę z o.o. jako prawo własności wyłączone dokonywane jest w tym momencie prawa. Takie rozwiązanie wywołało potrzebę wprowadzenia dodatkowych mechanizmów chroniących interesy spółki z o.o. na wypadek jej niewypłacalności. To właśnie stanowiło przesłankę dla art. 266 kodeksu handlowego z 1934 r. Już w ciągu kilku lat przed drugą wojną światową przepis ten był szeroko stosowany i decydował o kilku orzeczeniach Sądu Najwyższego i sądownictwa, które zapoczątkowały jego wykładnię. W okresie powojennym umiarkowany tempie, choć formalnie obowiązujący z oczywistych powodów nie był stosowany. Dopiero w drugiej połowie lat czterdziestych, w okresie liberalizacji gospodarki centralnie-planowej, wraz z reformacją spółki z o.o. lata czterdziestego - okresu transformacji politycznej i gospodarki w gospodarkę rynkową - sprzyjały jego szerszemu wykorzystywaniu. Był to bowiem okres obfity w bankructwa dużych przedsiębiorstw, z których wiele było prowadzonych w formie spółki z o.o. Kodeks spółek

¹ Por. A. Kijewski, *Odpowiedzialność wspólników w spółce z o.o.*, Krynica 1978.